

Przedmowa

Edukacja jutra. Uczeń i nauczyciel – główne podmioty edukacji jutra

Problematyka sprawnego funkcjonowania systemu edukacji, w tym szkoły, jako jednej z podstawowych jego instytucji, znajdowała się zawsze w centrum uwagi wielu badaczy i teoretyków. Zainteresowanie tym zagadnieniem nie maleje, wręcz przeciwnie – ostatnio nawet nasila się, w związku z dalszymi działaniami modernizacyjnymi dotyczącymi poszczególnych segmentów edukacyjnych. Postulat przeorientowania i transformacji systemu edukacji jest obecnie powszechny. To imperatyw naszych czasów. Panuje ogólne przekonanie, że w dobie kryzysu edukacja stoi na pozycjach zagrożonych. Wielu badaczy postuluje radykalną przemianę mentalną, gdyż wszelkie retusze stały się już bezskuteczne. Ogromne tempo i zasięg zmian, których jesteśmy świadkami, wymagają od człowieka nowej świadomości poznawczej i aksjologicznej. Edukacja – jako integralny składnik społeczeństwa – staje wraz z nim wobec nowych wyzwań, przekraczających swoje własne, lokalne granice. Kontekst ponadlokalny wyznaczają problemy ogólnocywilizacyjne (światowe), integracyjne (wejście do struktur gospodarczych i politycznych Europy), ekologiczne (zagrożenie środowiska naturalnego), kulturowe (przenoszenie się różnych wzorców kulturowych), konflikty zbrojne na tle etnicznym czy religijnym.

Z tych ząbających się kontekstów ogólnoswiatowych i naszych własnych wyłania się jednostkowa i społeczna świadomość, że nie ma już „jednej najlepszej wizji świata”, że nie ma też w żadnej dziedzinie życia rozwiązań „pewnych i zamkniętych”. Daje natomiast znać o sobie zagubienie człowieka, jego pytania o to, jak się odnaleźć w tym zagmatwanym świecie. Na tle zarysowanej tu skrótowo i w dużym uproszczeniu panoramy zagadnień dotyczących „naszej polskiej codzienności i terażniejszości edukacyjnej” jawi się potrzeba podjęcia refleksji nad edukacją jutra, z jej głównymi aktorami – nauczycielem i uczniem. Wokół tych refleksji ogniskują się teksty zebrane w niniejszej monografii zbiorowej. Teksty te podzielono na pięć odrębnych pól dociekań. Kryterium podziału stanowi sposób postrzegania przez ich autorów zagadnień wymienionych wcześniej.

Pierwszą część poświęcono nauczycielowi, głównemu realizatorowi procesów edukacyjnych. Nauczycielowi przypisuje się moc kształtowania pożądanych społecznie jednostek autonomicznych, światłych, twórczych, „moralnie czystych”, odpowiedzialnych, zaangażowanych, rozumiejących świat, drugiego człowieka i siebie samego. Stawia się przed nauczycielem wymagania, którym nie sprostałby przedstawiciel żadnego innego zawodu. Wymagania stawiano nauczycielom zawsze. Wypływały one z tzw. potrzeb społecznych lub indywidualnych, które były i są przekładane na systemy edukacyjne oraz modele edukacji. Przemiany cywilizacyjne i wzrastające wymagania stawiane nauczycielom powodują, że koszty psychologiczne, jakie ponoszą oni w swej pracy, są coraz poważniejsze.

Kolejną część to analiza zagrożeń wychowawczych i specjalnych potrzeb edukacyjnych. Nowoczesna szkoła winna być instytucją, która umożliwiałaby wszystkim uzyskiwanie wiedzy i sprawności niezbędnych do funkcjonowania w dzisiejszym świecie, ale też stwarzałaby warunki do samorealizacji, uczyła podejmowania wysiłku tworzenia nowych wizji i celów życiowych. Tymczasem szkoła, generując różne dysfunkcje, staje się sama czynnikiem słabo redukującym zjawiska patogene.

Wychowanie przedszkolne, wczesnoszkolne i szkolne – w tym obszarze problemów mieszczą się rozważania zawarte w części trzeciej monografii. Problematyka ta ma istotne znaczenie w

realizacji postulowanego w edukacji paradygmatu innowacyjnego, kreatywnego. Paradygmat ten akcentuje ważność myślenia holistycznego, myślenia w kategoriach procesów i systemów myślenia kreatywnego, poszukiwania, znajdowania i selekcjonowania informacji, samodzielnego uczenia się autoewaluacji, sprawnego porozumiewania się, integracji wiedzy i osiągnięć. Za realizację wymienionych postulatów w takim samym stopniu odpowiada przedszkole, jak i szkoła.

W czwartej części (różnorodność w aspekcie płci i wieku) przechodzimy do zagadnień stereotypów związanych z płcią i do problemów starości demograficznej (kapitału demograficznego i edukacyjnego). Problematyka stereotypów związanych z płcią jest zagadnieniem o dużej doniosłości społecznej praktycznej. Decyduje o tym zarówno ich jawna, jak i utajona wszechobecność w życiu społecznym oraz fakt, że stanowią one podstawę generowania przez jednostkę obrazu własnej osoby. Stereotypy związane z płcią okazują się nie tylko strukturami poznawczymi, którymi człowiek posługuje się wobec innych ludzi, ale są one również narzędziami poznawczymi orientacji w roli kobiety i mężczyzny. Jako ważne autokategorie mogą się stawać źródłami konfliktów nie tylko interpersonalnych, ale i tożsamościowych. Współcześnie realia życiowe uległy istotnym zmianom, zaś ideały kobiecości i męskości nadal są określane przez tradycyjne wzorce. Wiele problemów, jakich doświadczają ludzie w życiu rodzinnym i zawodowym, stanowi w istocie konsekwencje społecznych stereotypów związanych z płcią. Zmiana tych stereotypów jest ważnym wyzwaniem dla edukacji.

Ostatnią sekwencję tej monografii stanowią rozważania o czynnikach determinujących przebieg edukacji. Szkoła nie zawsze może, w ramach zajęć lekcyjnych, zaspokoić w takim samym stopniu potrzeby i oczekiwania wszystkich uczniów. Pewna kategoria uczniów wymaga działań dydaktyczno-korekcyjnych poza instytucją szkoły, w innej niż szkoła przestrzeni.

Zawarte w tym zbiorze teksty znamionuje indywidualne podejście poszczególnych autorów do rozpatrywanych problemów. Są to ich wizje myślenia o edukacji i nauczycielu. Jedne z możliwych, ale niejedyne. Być może staną się one dla czytelnika okazją do refleksji i dalszej dyskusji. Taki byłby więc główny cel niniejszej publikacji.

Władysława Łuszczuk